

ETT BIDRAG TILL KLINGSMEDEN JOHAN BERT- RAM D. Y:S BIOGRAFI

Av

GÖSTA MALMBORG.

Uppgifter om de svenska vapensmedernas personliga levnadsförhållanden äro ännu så länge rätt sparsamt publicerade. Väl känner man numera ett stort antal av dem till namnet och även till arbets sättet genom bevarade produkter av deras hand, men ännu återstår mycket forskningsarbete innan ens de mera framstående av dem blivit tillräckligt kända. Levnadsstandarden tycks med några få lysande undantag varit synnerligen medelmåttig vad beträffar såväl stockholmsmederna som brukssmederna ute i landet, och detta gör ju ännu mera till att personliga handlingar om dem äro ytterst sällsynta. Så mycket roligare är det därför, när man påträffar ett dokument, som den här nedan avtryckta bröllopsdikten, författad till klingsmeden Johan Bertrams i Wira giftermål med jungfru Maria Spång i Stockholm. Ett exemplar därav, ett väl bevarat foliotryck, har förvärvats av Tekniska Museet¹ och ingår nu i dess arkiv.

Den klingsmed Johan Bertram, som här ingår sitt äktenskap i Stockholm, är tydligen den yngre av de båda förut kända klingsmederna med samma namn vid Wira bruk,² vilket framgår av de sista raderna i dikten, där även fadern får sin beskärda hyllning. Fadern var född 1655 och dog 1734, sonen var född 1685 och dog 1739.

¹ Jag står i stor tacksamhetsskuld till intendenten Torsten Althin, som välvilligt påpekat för mig befintligheten av detta tryck samt även medgivit dess publicerande.

² Om dessa har förf. förut lämnat en del kortfattade upplysningar i uppsatsen »Ståletsarne vid Wira bruk» i »Från Nordiska Museets samlingar» festskrift till Gustaf Upmark. Stockholm 1925.

Om den äreborna, gudfruktiga och dygdesinta jungfrun Maria Spång uppgives det att hon »upalstrat är utaf en Kopparsmed». Bland Rådhusarkivets bouppteckningar finnes för år 1711¹ även en bouppteckning efter kopparslagarmästaren Johan Spång, som efterlämnar tvenne döttrar, Maria och Elisabet. Åldern angives visserligen för den förra vara endast 10 år, men detta kan mycket väl vara en felskrivning. År 1764 finnes en bouppteckning efter kopparslagarmästaren Jeremias Spång.² Denne efterlämnar som arvingar, dels systemn. Elisabet Spång, änka efter avlidne löjtnanten Flackéus, dels avlidna systemn Maria Spångs med ävenledes avlidne brukssmeden Johan Bertrams 6 barn. Namnligheten mellan dessa båda systrar och arvingarna till den först nämnde Johan Spång är ju påfallande. Enda stöttestenen är att någon broder ej nämnes i första bouppteckningen. Förklaring härtill erhålles emellertid på annat håll. I kopparslagarämbetets inskrivningsbok,³ som förvaras i Nordiska Museet, står sid. 39 för mästern Johan Spång: »1708 d: 16 februa löösgafs M:r Spångs styfsohn af lähran och gaf samma dreng Jeremias Bleding till lådan sine wanl. Penningar med Lyckönskan.» Styvsonen var icke arvsberättigad och upptogs alltså icke i bouppteckningen. Vid övertagandet av den Spångska verkstaden har han emellertid även antagit namnet Spång, ett förhållande som icke tyckes varit alltför ovanligt vid denna tid.

De sex barnen till brukssmeden Johan Bertram och hans hustru angivas i bouppteckningen 1764 vara: 1) sonen inspektoren vid Packhuset Israel Bertram, 2) sonen brukssmeden vid Wira mästern Johan Bertram, 3) dottern Dorotea Bertram, gift med rusthållaren Hans Burman i Hula i Roslagen, 4) sonen klingsmeden mäst: Peter Bertram, 5) dottern Maria Bertram, gift med brukssmeden Hindrik Widström (vid Wira), 6) sonen hovslagaren i Nyköping m:r Jeremias Bertram.

¹ Rådhusarkivet, Bouppteckningar: Spång, Johan, kopparslagare. Bouppt. den 6 dec. 1711.

² Rå. A. Bouppt. den 3 sept. 1764.

³ Nordiska Museets skråarkiv: Kopparslagar Embetets Inskrif- och Afskrifnings Protocoll pro Anno 1705 (och följande år).

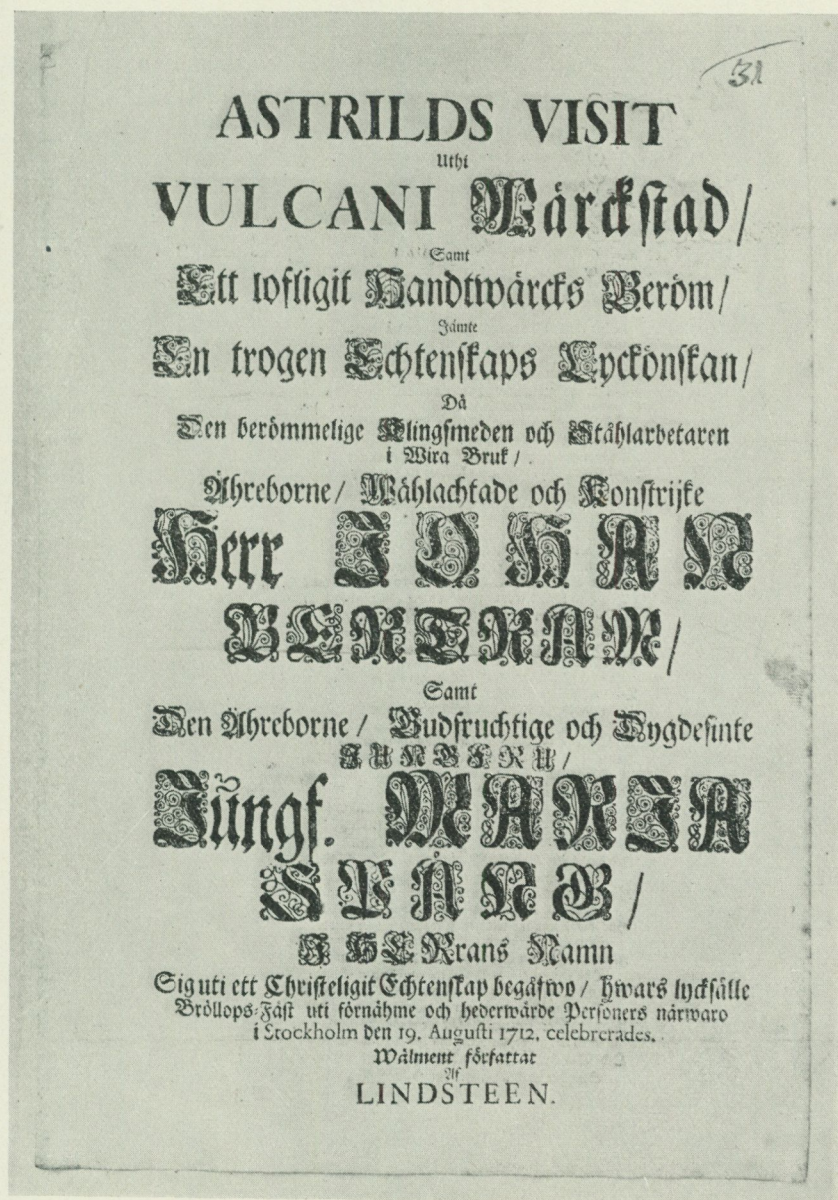

Fig. 1. Titelblad till bröllopsdikt vid klingsmeden Johan Bertram d. y:s giftermål. År 1712.

Kännedomen om smedssläkten Bertram vid Wira blir genom dessa uppgifter väsentligt ökad. Det är således icke mindre än tre smeder vid namn Johan Bertram, som varit verksamma därstädes, varjämte tillkommer en klingsmed vid namn Peter Bertram.

Förbindelserna, mellan familjerna Spång och Bertram inskränka sig icke till enbart den som omnämnes i bröllopskvädet. Ovan nämnde Jeremias Spångs hustru hette nämligen Wendela Bertram och var yngsta syster till den här gifte Johan B. Hon dog den 7 mars 1741.¹ Bouppteckningen angiver att Jeremias Spång vid den tiden ägde gården i S:t Johannes församling i kvarteret Stuten vid Regeringsgatan å stadens grund n:o 72.

Astrilds Visit Uthi VULCANI Wäreckstad/ samt Ett lofligit Handt-
wärrcks Beröm/ Jämte En trogen Echtenskaps Lyckönskan/ Då Den
berömmelige Klingsmeden och Ståhlarbetaren i Wira Bruk/ Ähre-
borne/ Wählachtade och Konstrijke Herr JOHAN BERTRAM/
samt Den Ähreborne/ Gudfruchtige och Dygdesinte Jungfru/ Jungf.
MARIA SPÅNG/ J HERRans Namn Sig uti ett Christeligt Echten-
skap begåfwö/ hwars lyckälle Bröllops-Fäst uti förnähme och heder-
wärde Personers närwaro i Stockholm den 19. Augusti 1712. celebre-
rades. Wälment författat Af LINDSTEEN.

Ja Phœbi gyllne wagn had' redan kosan tagit

Ät werldens södra Ort/ och Himbla-Jungfruns bo:
Sen Floras Blomster-prål med Lijen war afslagit;

Och Ceres redan had' sitt Skiördefolck giedt roo:
Pemona hölt uppå at sina Korgar fläta /

Hwar i hon ärnat had' sin frucht at läggia hoop;
Då Bacchus och hans Folck de kunde ey förgäta /

At för god Drufwe-safft ren skura Glas och Stop:
Då Vestæ gröna Fält i bleker dräckt sig kläde;

Och Friggæ Nymphes ey mer höllo dans på äng;
När Æols storme-gny på Oceanen trädde;

Och Cynthia hwar dag gick tidare til Säng.

¹ Rå. A. Bouppt. den 27 maj 1741.

Då när Saturni folck begynte at tillaga /
 Sitt kalla Winter-tyg / och Sommarn afsked gee;
 (Fast Mars ey ledsen war i blodigt fält at draga)
 Då hwar om Winter-Kost sig börja förese.
 Då blef från Venus Thron den lilla Astrild sänder
 (Fast han nyss kommit hem af resan trött och siuk
 Som han af Embetz plickt har giordt i många Länder)
 Bort til Vulcani hem i *Wira Klinge-Bruk*.
 Som på en långlig tid ey från den Orten wanckat /
 För Venus någon Skatt af Kiärleks-frucht at få /
 Mäst där til äfwentyrs god lägenhet sig samkat /
 At Astrild kunde lätt sitt spel där frästa på.
 Geswindt for Astrild stad / tog med sig pijl och båga /
 For öfwer berg och dahl / skog / siöar / lufft och sky /
 Och wände ey igen at flyga / fara / tåga /
 För'n i hans öron kom ett bullrigt Hammar-gny:
 Där stante Astrild qwar / begynte at betrachta /
 Hur' Smidior hwar wid ann där bygde wor' i rad /
 Och gick så längre fram / men kröp och smög hel sachta /
 Tils han kom mit uti *Vulcani Wäreckstad*.
 Han såg sig där omkring i alla wrår och wäggar /
 Hur alt där upfyllt war med mångslags Instrument:
 Med hamrar / tänger / städ / swärd / raspar / fihlar / släggor /
 Och hur' i hwarje hård war stridig eld uptändt.
 Där stod Vulcanus sielf och rörde uti flamman /
 At elden spraka ut med gnistor up i högd;
 Han såg där hur' de Järn af två giord' ett tilsamman;
 Och hur det hårda Ståhl af bultning gaf sin tögd:
 Han gick än vidare / bort til Brän-ugnens Hytta /
 Där sputa Æthna likt en flamma blå och gåhl;
 Dock märkte han dess Dygd och underwärde nytta /
 Vulcanus brände där groft Järn til fijnsta Ståhl.
 Han gick så bort igen til stora Wärecke-staden /
 Och såg med flijt uppå hur' som Stor-hammarn gick;
 Och hur' dhe räckte uth Wärb-tenar / Såge-bladen;

Samt huru hwar och en om Syslan wiste skick.
Han såg med flijt uppå alt hwad som the ther smidde /
På Martis blanka Swärd; Saturni redskap med;
Hur' hwar med knöstret sitt på warma järnet stridde /
Med mångfalt mera slikt / hwem kun alt nämna thet.
För annat gaf han ackt på rara Konste-stycken /
Dhe som ey giöras kan af mången annan Smed:
Skeps-redskap många slag som är Skeps krafft och smycken /
Samt mycket annat som ey hwar kan kännas wed.
Donkraffter som giör gagn för tiugu arbetz-drängar /
Med en / en ensam Karl kan lyffta huus och skepp;
Och Waltzar / som ibland är ondt at få för Pengar /
Som här ey många wet om slika Konste-grepp.
Wägbalkar / samt hwad hälst för många Handtwärck tiente /
Såg Astrild hos Vulcan arbetas ganska nätt;
På alt hwad som där war han sina ögon länte /
Som alt blef giordt helt blanckt och jämt på bästa sätt.
Ey Astrild ledsen blef på alt hwad han där sporde /
Af glödhett slagg och ey af hamrars starcka dån:
Ty han på sitt befähl sig mehr tilfälle gjorde /
At nalekas närmare Vulcani unga Son /
Som när wid Fadrens rum sitt wärck hölt på handtera /
Den hielpte Astrild til at blåsa elden opp /
Han hade då i wärck at Klingor damascera,
Ty wille Astrild see hur' det för honom lopp.
Han såg med undran på hans grep och konster nätta /
Hur' alt behändigt gick hwad han lad' handen wed;
Hur' han allhanda smått kund' löda och hopsätta;
Och hur han had' i alt lärt Fadrens grep och sed.
Hå! Hå! skrek Astrild sen jag ser wäl hwad som felar /
At uti lödning ey nu rätt det lyckas må /
Det höfwes Koppar til at det blijr två slags delar /
Så lär hel lättare ditt wärck tilsammans gå.
Jag wet en wacker Mö som kan sig jämlikt para /
Och fylla den defect som här bör läggias wed.

Den / tyckes mig hon kan til wärcket nödig wara /
 Som hon upalstradt är utaf en Kopparsmed:
 Ty ingen Wärje-Smed kan löda sina Saker /
 Med ensam en metall, för'n han får Koppar til /
 Så at hans Konste-skarf kan blifwa styf och raker /
 At den Bellona sen wil räkna mönster-gill:
 Ty tog han kogret fram och spände up sin båga /
 Och smög så ingen såg i mörcka Smidie-wrån /
 At frästa om hans eld så mycket kunde dåga /
 At den kund' bita på en hård Vulcani Son.
 Hwad hände? han såg lust / för det han mödan gjorde /
 Ty elden fastna qwar i hiertat af det skått /
 At strax en kiärlig drifft han i sitt Sinne sporde /
 Och lade bort sitt dohn / som gjorde Astrild godt.
 Vulcanus for strax af at sökia op sin Venus,
 Den Astrild redan har så wäl som honom brydt:
 Nu gör jag mig det hopp / sig yppar ey Suffenus
 At på ett ächta Paar min skald den blijr uttydt
 Hem Astrild for igen och sade / hur' i Wira,
 Han Mästerstyeke giordt / för Modren / denna gång /
 Och skaffat hop ett Par som denna dag nu fjira
Hr. Johan Bertram och Jungfru Maria Spång.
 En man som Handtwäreck lärdt / och alt igenom farit /
 Hwad i dess Profession hälst höfwes at förstå /
 Then i all Konste-ting sin möda icke sparit;
 Som sielf mång nätta grep har offta funnit på.
 Om man bland alla Stånd i werlden efterletar /
 Hwar med man wärfwar Bröd / hwad Land i hälst man är /
 Ett ärligt Handtwäreck är / som gyllend bottn heter /
 Ett ärligt Handtwäreck wäl sin man det föda plär.
 Ty den sig möda gör ett ärligt Handtwäreck drifwa /
 Och hafwer det med flijt ock ackt til pricka lärt /
 Han lär ey oförsörgd och obespisat blifwa;
 Den warder dagligt bröd af Himlen wäl beskärd.
 Jag prisar wäl ett wäreck som görs af lärda Händer /

Fast jag en Fiäder bland mitt Rör och Stråka för /
Och har min lust / då jag dhe Lärdas blad omwänder;
Dock Handtwäreck bättre gagn och winning af sig gör.
Ett Handtwäreck lofwas mäst när det sig tackligt wijsar /
Och af en konstig Hand framställes til et prof
Ett ting / som gier behag: Ty wäcket Mästarn prisar /
Då har man om hans flijt at twifla ey behof:
En wacker hopsatt Skrifft som in för rätten föres /
Den är wäl ädelt wäreck utaf en kloker hand;
Och ofta när ens sak af munnens tal utgiöres /
En främmand' näfwa dock det fattar i ett band:
Doch tycks mig hafwa fog at billigt kunna yrckia /
Det utan händers krafft ey någon konst består
Och ingen wettenskap är så af egen styreckia /
At man och händers kraft / där wid ej lägga får:
Men ware hur' det will / så prisar jag dhe männer!
Som har ett Handtwäreck lärdt fullkomligt at förstå /
Och särskilt Wira Bruk / hwars Handtwärecksfolck jag känner
Hälst Brudgum wår som nu i dag sig gifta må
En man som med sitt skick kan winna allas tycke /
Hwars Konst den lofwas högt i mången utländsk ort;
En man som har med flijt här giordt det Mästerstycke /
Som förr i Swerige ey nånsin warit giordt /
Som wet helt bättre grep än många andra Smeder /
Ty han slikt fattat har af sin Konst-kloka Fahr.
Af den han supit in dess konst / dess art och seder /
J ty han utan frucht ey nöter sina dar.
Som elliest en stor del Lysæi safft högt dyreckia /
Som plär Öhlholeken ha hwar tima handen näst /
De som och daglig dags gå i det Huus och Kyrckia /
Der stopet klocka är / och Bacchus sielf är Präst:
Dhe som ey åtrå ha sin Konst at mehr föröka;
Dhe som ey tänckia at på fult op kommer nöd;
Dhe som ey hafwa lust om mera sig föröka
Den dagen / som dhe tycks i Handen äga Bröd.

Ty säll fördenskull J Herr Bertram som har wunnit
 Den prijsen / at Ehr flijt och konst är mera wärd;
 Ty har J til den tijd med nöijsamt Sinne hunnit /
 At Ehr en äckta Wän af Himlen är beskärd /
 En dygdig wacker Mö af Handtwärecksstånd uthämtat /
 Som för en Handtwärecks man och lijkar sig all mäst /
 Änskiönt mång stälter Dam, at få Ehr / efter wäntat /
 Så gaf dock Himlens slut hwad som Ehr tiente bäst;
 Ty må ey undras på at jag om Handtwäreck skrifwer /
 När twänne Handtwärecks Barn dhe para sig i dag /
 Hwars lijka Sinn och Dygd mig til det wäcket drifwer /
 At gifwa Handtwäreck prijs dem til godt wälbehag.
 Så gläd Ehr af Ehr Wän i Eder Handtwärecks näring /
 Som lär med wett och dygd Ehr wäl tilhanda gå /
 At när Gud i Ehrt Bo Ehr bärgning ger til täring /
 Så har hon wijsligt lärt at sådant förestå.
 Så signe Gud det Band som nu tillsamman lödes /
 At det må starekt och fast til döden trogit stå /
 Och at Ehr aldrig Järn och Koppar nånsin ödes /
 Som Bägge eder slag godt Gryte wara må
 Gud unn Herr Bertram samt dess Maka långlig trefnad /
 Och låt all ymnighet gro på Ehr Disk och Duk /
 Gud låt som Eder Fahr Ehr niuta åldrig lefnad /
 Och blij som han en stöd på Wira Klinge Bruk!!!

ZUSAMMENFASSUNG

GÖSTA MALMBORG: *Ein Beitrag zur Biographie des Klingenschmieds Johan Bertrams d. J.*

Verf. veröffentlicht hier ein Hochzeitsgedicht, verfasst 1712 anlässlich der Hochzeit des Klingenschmieds an dem Hüttenwerk Wira Bruk Johan Bertrams d. J. Wegen des — wenn man von einigen wenigen Stockholmer

Büchenschmieden absieht — relativ niedrigen Lebensstandards der schwedischen Waffenhandwerker kommen Angaben über ihre persönlichen Lebensverhältnisse äusserst spärlich vor. Dank den Nachlassverzeichnissen, die, nach ihrem oder ihrer Ehefrauen Tode errichtet, im allgemeinen erhalten geblieben sind, kann man indessen einige nähere Auskünfte über sie erhalten, gleichzeitig damit dass ein Ausgangspunkt für weitere Nachforschungen gewonnen wird. Am Hüttenwerk Wira Bruk gab es so drei Klingenschmiede namens Johan Bertram, Vater, Sohn und Enkel. Das Hochzeitsgedicht bezieht sich auf den zweiten dieser drei Bertrams. Verf. weisst ausserdem nach, dass der jüngste von ihnen einen Bruder, namens Peter Bertram, hatte, der gleichfalls Klingenschmied an demselben Hüttenwerk war.
